

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2003.gada 6.oktobrī

lietā Nr.2003-08-01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aivars Endziņš, tiesneši Anita Ušacka, Romāns Apsītis, Ilma Čepāne, Juris Jelāgins, Andrejs Lepse un Ilze Skultāne

pēc Ingas Deržavecās konstitucionālās sūdzības,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85.pantu, Satversmes tiesas likuma 16.panta 1.punktu, 17.panta pirmās daļas 11.punktu un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2003.gada 16.septembra tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 96.panta otrās daļas 1.teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89. un 92.pantam”.

Konstatējošā daļa

1. 1992.gada 5.februārī Latvijas Republikas Augstākā padome pieņēma likumu, ar kuru Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 96.panta otrā daļa tika izteikta šādā redakcijā:

„Par aizstāvi krimināllietā var būt tikai Latvijas Republikas advokāts.”

Šī tiesību norma stājās spēkā 1992.gada 1.martā.

1993.gada 27.aprīlī Latvijas Republikas Augstākā padome pieņēma Latvijas Republikas Advokatūras likumu (turpmāk – Advokatūras likums), kurš stājās spēkā 1993.gada 21.maijā. Likuma 4.pants noteica, ka Latvijā par

advokātiem var būt un praktizēt drīkst tikai Latvijas zvērināti advokāti un zvērinātu advokātu palīgi.

ANO 1966.gada 16.decembra Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām (turpmāk – Pakts) Latvijas Republikā ir spēkā kopš 1992.gada 14.jūlija. Pakta 14.panta trešajā daļā ir noteikts, ka ikvienam, ja tiek izskatīta viņam uzrādīta kriminālapsūdzība, ir tiesības uz vairākām minimālām garantijām, arī uz garantiju, ka viņš var aizstāvēt sevi pats vai ar paša izraudzīta aizstāvja starpniecību.

Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija (turpmāk – Konvencija) Latvijas Republikā ir spēkā kopš 1997.gada 13.jūnija. Līdzīgi kā Paktā, Konvencijas 6.panta trešās daļas „c” apakšpunktā noteikts, ka ikvienam, kurš tiek apsūdzēts noziegumā, ir tiesības aizstāvēt sevi pašam vai saņemt paša izraudzītu juridisku palīdzību. Turklāt Konvencija noteic, ka personai ir tiesības saņemt šo palīdzību bez maksas, ja tai trūkst līdzekļu un ja tas nepieciešams taisnīguma interesēs.

2. Konstitucionālās sūdzības iesniedzēja – Inga Deržaveca (turpmāk – iesniedzēja) apstrīd Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 96.panta otrās daļas pirmā teikuma (turpmāk – apstrīdētā norma) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 89. un 92.pantam.

Iesniedzēja uzskata, ka apstrīdētā norma ir pretrunā ar Pakta 14.panta trešo daļu un aizskar arī viņas „tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu, kā tas ir formulēts Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6.pantā”. Lai arī Kriminālprocesa kodeksā lietoti abi termini – gan „aizstāvis”, gan „advokāts”, iesniedzēja norāda, ka likumdevējs „ir likumā iekļāvis sašaurinātu jēdziena „aizstāvis” tulkojumu, jo advokāti ir tikai neliela to personu kopuma daļa, kuri varētu veikt aizstāvja funkcijas”. Pēc iesniedzējas domām, par aizstāvi krimināllietā var būt jebkura persona, kurai ir pietiekamas zināšanas par kriminālprocesu. Juridiskā izglītība nav jānosaka par priekšnoteikumu, lai persona varētu veikt aizstāvja pienākumus.

Turklāt iesniedzēja pieteikumā izsaka viedokli, ka „Satversmes 92.pantā norādītās tiesības ikvienam „uz advokāta palīdzību” vairumam cilvēku viņu zemapziņā subjektīvi asociējas ar viņiem šķietami uzlikto pienākumu savu interešu aizstāvībai izmantot vienīgi advokāta pakalpojumus, liekot aizmirst par tiesībām uz paš aizstāvību vai pārstāvja palīdzības izmantošanu”. Iesniedzēja norāda arī uz to, ka advokatūrai šobrīd valstī ir monopols, kas nepamatoti sadārdzina advokātu sniegtos pakalpojumus. Ne visos gadījumos advokātu darba samaksa atbilst reālajam sniegtās palīdzības apjomam un kvalitātei.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – **Saeima** – nepiekrīt iesniedzējas viedoklim vairāku iemeslu dēļ. Saeima norāda, ka Satversmes 92.panta pēdējais teikums tieši paredz ikvienam tiesības uz advokāta palīdzību, savukārt tiesības izmantot cita veida juridisko palīdzību Satversme negarantē.

Atbildes rakstā Saeima vairākkārt uzsver, ka tiesības izvēlēties aizstāvi nav absolūtas un var tikt ierobežotas. Kā argumentu šim apgalvojumam Saeima min Eiropas Cilvēktiesību tiesas Komisijas lēmumu Nr.722/60, kurā Komisija norādījusi, ka personas tiesības brīvi izvēlēties aizstāvi nav absolūtas un „tās ir ierobežotas ar valsts tiesībām izveidot noteiktu regulējumu attiecībā uz juristu piedalīšanos tiesas procesā”.

Saeima norāda, ka juridiskā palīdzība būtu jāļauj sniegt personām, kurām ir attiecīga kvalifikācija. Advokātus par atbilstošiem profesionālas juridiskās palīdzības sniegšanai var atzīt, ņemot vērā prasības, kādas tiek izvirzītas personai, lai to uzņemtu par zvērinātu advokātu. Uz advokātiem attiecas arī likums „Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu”. Advokātiem viņu profesionālajā darbībā ir saistošs advokāta zvērests, turklāt likumā ir noteikta atbildība par nekvalitatīvas juridiskās palīdzības sniegšanu, kā arī par normatīvo aktu un profesionālās ētikas pārkāpumiem. Tādēļ Saeima uzsver, ka „tieši ar advokāta palīdzību ir iespējams visefektīvāk nodrošināt taisnīguma un apsūdzētās un tiesājamās personas interešu īstenošanu kriminālprocesā”.

4. Latvijas Zvērinātu advokātu padome, atbildot uz Satversmes tiesas uzdotajiem jautājumiem, norāda, ka apstrīdētā norma rada nepieciešamos priekšnoteikumus pie kriminālatbildības saukto personu kvalitātei, savlaicīgai un pieejamai aizstāvībai. Turklāt padome uzsver, ka profesionālu un kvalitatīvu aizstāvību ir iespējams nodrošināt, ja tiek ievēroti Kriminālprocesa kodeksa 96.pantā paredzētie nosacījumi par advokātu darba samaksu no valsts līdzekļiem lietās, kurās advokāts piedalījies pirmstiesas izmeklēšanā vai tiesā pēc norīkojuma.

5. Ģenerālprokuratūra, atbildot uz Satversmes tiesas jautājumiem, uzsver, ka aizstāvība kriminālprocesā būtu uzticama zvērinātiem advokātiem, jo viņiem ir atbilstoša izglītība, kvalifikācija un pieredze. Papildus Ģenerālprokuratūra norāda, ka praksē problēmas rodas obligātās aizstāvības gadījumos, kad likums paredz valstij garantēt aizstāvi, taču atlīdzība par advokāta darbu tad tiek aprēķināta Ministru kabineta noteiktajā kārtībā. Tas veicina advokāta neieinteresētību lietā un padara aizstāvību par formālu procesu, savukārt aizstāvamajiem tas rada neapmierinātību ar advokātu darba kvalitāti. Tādēļ diskutējams būtu jautājums par efektīva advokātu darbības kontroles mehānisma nodrošinājumu.

6. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments savā atbildē norāda, ka zvērinātu advokātu skaits ir pietiekams, lai visām personām kriminālprocesā nodrošinātu savlaicīgu, pieejamu un kvalitatīvu aizstāvību. Departaments arī uzsver, ka problēma ir saistīta ar zvērinātu advokātu darba apmaksu, turklāt noteicošais ir nevis zvērinātu advokātu skaits, bet valsts atvēlētie līdzekļi viņu darba apmaksai.

Rīgas apgabaltiesa savā atbildē Satversmes tiesai izsaka viedokli, ka par aizstāvi var būt tikai zvērināts advokāts. Rīgas apgabaltiesa norāda, ka no formālā viedokļa zvērinātu advokātu profesionālā apvienība ir garants advokātu sniegto pakalpojumu kvalitātei, taču pēc būtības advokātu darbības kvalitāte ir atkarīga no Zvērinātu advokātu padomes praktiskās darbības. Tā kā praksē

visai bieži lietu izskatīšana tiek atlikta advokātu aizņemtības dēļ, Rīgas apgabaltiesa secina, ka zvērinātu advokātu skaits ir nepietiekams. Arī **Zemgales apgabaltiesa** un **Kurzemes apgabaltiesa** savās atbildēs norāda uz zvērinātu advokātu skaita nepietiekamību. **Vidzemes apgabaltiesa** uzskata, ka zvērinātu advokātu skaits nekādā gadījumā nav faktors, kas var nodrošināt aizstāvības kvalitāti. Savukārt **Latgales apgabaltiesa** savā atbildē norāda: daļa tiesnešu uzskata, ka par aizstāvi var būt tikai zvērināts advokāts, bet daļa – ka arī tuviem radniekiem varētu uzticēt veikt advokāta funkcijas, ja viņiem ir juridiskā izglītība. Turklāt advokātu darba samaksas līmenis Latvijā, salīdzinot ar Rietumeiropas valstīm, ir zems. Latgales apgabaltiesa arī norāda, ka zvērinātu advokātu skaits ir pietiekams, taču to prakses vietas ir sadalītas nesamērīgi.

7. Valsts cilvēktiesību birojs savā atbildē norāda, ka starptautiskie dokumenti nenoteic juridiskās palīdzības sniegšanu tikai ar advokāta palīdzību, bet gan akcentē juridiskās palīdzības kvalitāti un vispārēju pieejamību. Birojs izsaka viedokli, ka, iespējams, zvērināti advokāti ir kvalitatīvākie juridiskās palīdzības sniedzēji, taču liela daļa aizdomās turamo, apsūdzēto vai tiesājamo nevar atļauties apmaksāt šos pakalpojumus un tādējādi paliek vispār bez aizstāvības, taču juridiskā palīdzība ir būtisks elements, nodrošinot tiesības uz taisnīgu tiesu. Birojs uzskata, ka apstrīdētā norma ir samērīgs ierobežojums, kas kalpo kriminālprocesa dalībnieku interesēm, taču pašreizējā aizstāvības nodrošināšanas prakse Latvijā neatbilst starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem un šo neatbilstību rada apstrīdētās normas neefektīva piemērošana. Tiek norādīts, ka praksē visvairāk problēmu ir ar valsts nodrošināto aizstāvi, jo parasti valsts nodrošinātā aizstāvība ir bijusi formāla.

8. Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts savā atbildē norāda: lai izvērtētu apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 92.pantam, ir jānoskaidro, vai Satversmes 92.pantā minētais juridiskais jēdziens „advokāts” tiek lietots šaurākā vai plašākā nozīmē. Cilvēktiesību

institūts arī uzsver, ka tiesības uz taisnīgu tiesu nav absolūtas. Atbildē tiek norādīts, ka apstrīdētajā normā ietvertais nosacījums, proti, par aizstāvi kriminālprocesā var būt tikai advokāts, ir attaisnojams, ja praksē nepastāv apstākļi, kas liecina, ka šāda kārtība apgrūtinā aizdomās turamās, apsūdzētās vai tiesājamās personas iespējas efektīvi īstenot savas tiesības uz aizstāvību kriminālprocesā.

Cilvēktiesību institūts uzsver: lai pilnīgi noskaidrotu apstrīdētās normas atbilstību Satversmei un starptautiskajiem standartiem, ir nepieciešams noskaidrot atbildes uz vairākiem jautājumiem, piemēram, vai zvērinātu advokātu skaits Latvijā ir pietiekams salīdzinājumā ar ierosināto krimināllietu skaitu, cik dārgi ir zvērināta advokāta pakalpojumi un cik efektīvs ir valsts apmaksātās juridiskās palīdzības sniegšanas mehānisms, vai likums, kas nosaka kritērijus un kārtību kļūšanai par advokātu, nepieļauj lēmuma pieņemēju patvaļību, tādējādi tikai ierobežotam personu lokam atļaujot kļūt par zvērinātiem advokātiem un to liedzot citām personām ar līdzvērtīgu kvalifikāciju.

9. Arī Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs, analizējot starptautiskajos dokumentos un Satversmes 89. un 92.pantā ietvertās normas, norāda, ka apstrīdētā norma neapšaubāmi ierobežo personas tiesības brīvi izvēlēties aizstāvi. Centrs uzsver, ka ir jāņem vērā arī prakse, kādā aizdomās turamajām, apsūdzētajām un tiesājamām personām tiek nodrošināta aizstāvība. Pēc centra rīcībā esošajām ziņām, praksē visām personām netiek nodrošināta savlaicīga, pieejama un kvalitatīva aizstāvība. Tomēr, ņemot vērā aizdomās turamās, apsūdzētās vai tiesājamās personas intereses, vispār jāatzīst, ka prasība, lai krimināllietā apsūdzēto aizstāvētu pārstāvis ne tikai ar labām juridiskām zināšanām, bet arī pieredzi kriminālprocesā, ir pamatota.

Secinājumu daļa

1. Tiesības uz taisnīgu tiesu ir vienas no vissvarīgākajām cilvēka tiesībām. Tās ietver arī personas tiesības uz juridisko palīdzību. Satversmē ietvertā norma, kas paredz šīs tiesības, izteikta šādi – ikvienam ir tiesības uz advokāta palīdzību. Tādēļ nepieciešams noskaidrot juridiskā jēdziena „advokāts” saturu.

1.1. Interpretējot juridisko jēdzienu „advokāts”, vispirms jāņem vērā filoloģiskā interpretācija. Dažādās vārdnīcās ir doti vairāki juridiskā jēdziena „advokāts” skaidrojumi. Juridisko terminu vārdnīcā (*Juridisko terminu vārdnīca, Rīga, Nordik, 1998, 8.lpp.*) advokāts identificēts kā „**jurists**, kas sniedz juridiskus padomus un sagatavo dokumentus juridiskos jautājumos klientam, pārzina klienta juridiskās lietas; ja nepieciešams, arī uzstājoties viņa interesēs civilajās, kriminālajās vai administratīvajās lietās un tiesvedībā”. Latviešu valodas vārdnīcā (*Latviešu valodas vārdnīca, Rīga, Avots, 1998, 33.lpp.*) advokāts identificēts kā „**jurists**, kas tiesā aizstāv apsūdzēto, sniedz tieslietu padomus un pēc pilnvarojuma izpilda arī citus juridiskus uzdevumus”. Svešvārdu vārdnīcā (*Svešvārdu vārdnīca, J.Balduncīka red., Rīga, Jumava, 1999, 23.lpp.*) advokāts identificēts kā „1.**jurists**, kas tiesas procesā aizstāv vai pārstāv indivīdu un organizāciju likumīgās intereses, kā arī sniedz juridiskus padomus, gatavo juridisku dokumentu projektus u.tml.; 2. **persona**, kas mutiski vai rakstiski aizstāv kādu vai ko”. Svešvārdu vārdnīcā (*Svešvārdu vārdnīca, D.Guļevskas red., 2.iespied., Rīga, Norden, 1996, 16.-17.lpp.*) advokāts identificēts kā „1.**jurists**, kas sniedz profesionālu palīdzību aizstāvībai tiesā, sniedz juridiskas konsultācijas vai sagatavo juridisko dokumentu projektus; 2.**aizstāvis**”. Latviešu-angļu, angļu-latviešu juridisko terminu vārdnīcā (*Latviešu-angļu, angļu-latviešu juridisko terminu vārdnīca, Rīga, Kamene, 2000, 6.lpp.*) advokāts identificēts kā „**jurists**, profesionāls un neatkarīgs advokatūras pārstāvis, kas, sniedzot personām juridisko palīdzību, to uzdevumā piedalās lietu izskatīšanā tiesā un pirmstiesas izmeklēšanā kā **aizstāvis** un

pārstāvis, kā arī veic citas juridiskas darbības”. Latviešu Konversācijas vārdnīcā (*Latviešu Konversācijas vārdnīca, 1.sējums, Rīga, A.Gulbja apgāds, 1927-1928, 165.-166.sleja*) nav dots vārda „advokāts” skaidrojums, taču dots vārda „aizstāvis” skaidrojums. Aizstāvis identificēts kā „persona, kas krimināllietā aizstāv apsūdzētā nevainīgumu, tiesības un intereses. Par aizstāvi tiesa var iecelt: zvērinātus advokātus un to palīgus, privātdokātus un tiesu amatu kandidātus”.

Tādējādi filoloģiskā interpretācija liecina, ka juridiskajam jēdzienam „advokāts” piemīt vairākas nozīmes.

1.2. Juridisko jēdzienu „advokāts” nepieciešams interpretēt arī sistēmiski, analizējot to kontekstā ar citām tiesību normām. Apstrīdētā norma noteic, ka par aizstāvi krimināllietā var būt tikai advokāts. Taču Kriminālprocesa kodeksā lietoti divi termini, proti, gan „advokāts”, gan „aizstāvis”. Šie termini Kriminālprocesa kodeksa izpratnē ir sinonīmi. Turklāt Advokatūras likuma 4.pants paredz, ka Latvijā par advokātiem var būt un praktizēt drīkst tikai Latvijas zvērināti advokāti un zvērinātu advokātu palīgi.

Kriminālprocesa kodeksa 18.pants noteic, ka aizdomās turētajam, apsūdzētajam un tiesājamam tiek nodrošinātas tiesības uz aizstāvību. Tas nozīmē, ka tiesai, prokuroram un izziņas izdarītājam jānodrošina aizdomās turētajam, apsūdzētajam un tiesājamam iespēja aizstāvēties ar likumā noteiktajiem līdzekļiem un likumā noteiktos veidos, proti, persona var izvēlēties aizstāvi vai aizstāvēt sevi pati, kā arī personai ir tiesības atteikties no aizstāvja. Kriminālprocesa kodeksa 98.pants noteic tos gadījumus, kad aizstāvja piedalīšanās kriminālprocesā ir obligāta un persona no aizstāvja atteikties nevar. Ja aizdomās turamā, apsūdzētā vai tiesājamā persona pati neizvēlas aizstāvi, izziņas izdarītājam, prokuroram vai tiesai jānodrošina aizstāvja piedalīšanās lietā. Turklāt Advokatūras likuma 34.panta 9.punktā ir paredzēta iespēja advokātiem tiesās un pirmstiesas izmeklēšanas iestādēs pēc nozīmējuma vest krimināllietas un mazturības tiesības baudošo personu lietas. Šajos gadījumos sniegtā juridiskā palīdzība apmaksājama no valsts budžeta

līdzekļiem saskaņā ar apstiprināto advokātu atlīdzības taksu (*sk. lietas materiālus 61.-63.lpp.*). Tas nozīmē, ka noteiktos gadījumos valstij ir pienākums garantēt aizstāvja piedalīšanos kriminālprocesā.

Savukārt Civilprocesa likums noteic, ka par pārstāvjiem var būt advokāti; juridisko personu amatpersonas vai darbinieki – šo personu lietās; to valsts vai pašvaldību iestāžu vai juridisko personu pilnvaroti darbinieki, kurām ar likumu piešķirtas tiesības aizstāvēt tiesā citu personu tiesības vai ar likumu aizsargātās intereses; fizisko personu augšupējie un lejupējie radnieki, laulātais, īstie brāļi un māsas, kā arī persona, kas uz pilnvaras pamata faktiski pārvalda pilnvardevēja mantu; viens no procesuālajiem līdzdalībniekiem citu līdzdalībnieku uzdevumā; patentpilnvarotie — rūpnieciskā īpašuma lietās; personas, kurām pārstāvības tiesība piešķirta citos likumos.

Administratīvā procesa likums noteic, ka par pārstāvi var būt jebkura rīcībspējīga fiziskā vai juridiskā persona. Vēl vairāk, Satversmes tiesas process vispār neparedz nekādus ierobežojumus to personu lokam, kuras var būt par pārstāvjiem šajā procesā.

Vienlaikus nepieciešams analizēt arī starptautiskajos dokumentos, proti, Paktā, Konvencijā, Eiropas Savienības pamattiesību hartā, kā arī citos Eiropas Savienības tiesību aktos ietvertos noteikumus.

Pakta 14(3)(d) pants noteic, ka persona var aizstāvēt sevi pati vai ar pašas izraudzīta aizstāvja starpniecību. Turklāt gadījumos, ja personai nav šāda aizstāvja algošanai pietiekamu līdzekļu, aizstāvis, kad to prasa taisnīguma intereses, tiek iecelts bez maksas. Konvencijas 6(3)(c) pantā ietvertais formulējums ir līdzīgs, proti, ikvienam ir tiesības aizstāvēt sevi pašam vai saņemt paša izraudzītu juridisku palīdzību, vai, ja trūkst līdzekļu šīs juridiskās palīdzības apmaksāšanai, saņemt to par velti, kad tas nepieciešams taisnīguma interesēs. Eiropas Savienības pamattiesību hartas 47.panta otrā daļa noteic, ka ikvienam ir tiesības saņemt konsultāciju un tiesības uz aizstāvību un pārstāvību.

Arī angļu valodas juridisko terminu vārdnīcās juridiskā jēdziena „lawyer” (kurš tiek lietots visos starptautiskajos dokumentos un šo dokumentu

kontekstā latviešu valodā tiek tulkots kā advokāts) saturs ir izteikts dažādos terminos, tādos kā „advocate, attorney, attorney-at-law, barrister, barrister-at-law, counsel, counselor, counselor-at-law, jurisconsult” (*Burton’s Legal Thesaurus, 3rd Ed., McGraw-Hill, 1998, p.331*), kā „a person learned in the law, attorney, counsel, solicitor, a person licensed to practice law” (*Black’s Law Dictionary, 4th Ed., West Publishing Co., 1951, p.1033*), kā „a person learned in the law; as an attorney, counsel, or solicitor; a person licensed to practice law” (*Black’s Law Dictionary. 6th Ed., West Publishing Co., 1990, p.888*). Juridiskais jēdziens „lawyer” no angļu valodas tiek tulkots kā advokāts, pārstāvis, aizstāvis, pilnvarotais, padomdevējs, persona, kurai ir augstākā juridiskā izglītība, persona, kurai ir tiesības praktizēt.

Tātad, pētot un analizējot juridisko jēdzienu „advokāts” no tiesību normu savstarpējā sakara viedokļa, var secināt, ka tam piemīt vairākas nozīmes.

1.3. Lai vārda „advokāts” analīze būtu pēc iespējas pilnīga, jānoskaidro arī Satversmes 92.pantā ietvertās normas jēga un mērķis. Likumdevēja mērķis, nosakot Satversmē ikviena tiesības uz juridisko palīdzību kā tiesību uz taisnīgu tiesu neatņemamu sastāvdaļu, bija nodrošināt visām personām kā civilprocesā, tā administratīvajā procesā, kriminālprocesā un Satversmes tiesas procesā savlaicīgu, pieejamu un kvalitatīvu juridisko palīdzību. Tas balstās uz vienu no vissvarīgākajiem nacionālo un starptautisko tiesību principiem – **taisnīguma** principu.

Ikviena tiesības uz advokāta palīdzību nevar tikt saprastas kā personas pienākums griezties pēc juridiskas palīdzības tikai pie advokātiem. Šaurā nozīmē juridiskais jēdziens „advokāts” tiek attiecināts uz tiem gadījumiem, kad personai nav pietiekamu līdzekļu, lai algotu juridiskās palīdzības sniedzēju, un tad šo juridisko palīdzību noteiktos gadījumos nodrošināt ir valsts pienākums. To, ka personai nav pienākuma griezties pēc juridiskās palīdzības tikai pie advokātiem, apstiprina arī kriminālprocesa normās noteiktais, proti, ka personai ir tiesības atteikties no aizstāvja un aizstāvēt sevi pašai.

Tādējādi Satversmes 92.panta mērķis, nosakot ikviena tiesības uz advokāta palīdzību, nav ierobežot personas tiesības uz taisnīgu tiesu. Juridiskais jēdziens „advokāts”, kas ietverts Satversmes 92.pantā, ir jātulko paplašināti, ar to saprotot personas tiesības saņemt juridisko palīdzību, brīvi izvēloties aizstāvi vai pārstāvi dažādās lietās no iespējami plašāka kvalificētu juristu loka un atsevišķos likumā noteiktos gadījumos arī no citu personu loka.

2. Kaut arī juridiskais jēdziens „advokāts” ir tulkojams paplašināti un nav attiecināms tikai uz zvērinātiem advokātiem, likumdevējam ir tiesības, ņemot vērā katra procesa īpatnības, noteikt to personu loku, kuras konkrētajā procesā var sniegt juridisko palīdzību un būt par aizstāvjiem vai pārstāvjiem lietā. Nav šaubu, ka kriminālprocess ir speciāls process un aizstāvīm kriminālprocesā ir nepieciešamas īpašas zināšanas. Kriminālprocesa uzdevums ir ātri un pilnīgi atklāt noziedzīgus nodarījumus, noskaidrot vainīgos un nodrošināt likumu pareizu piemērošanu, lai katra persona, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, tiktu taisnīgi sodīta, savukārt neviens nevainīgais netiktu saukts pie kriminālatbildības un notiesāts. No vienas puses, kriminālprocesuālās normas reglamentē to likumisko veidu un kārtību, kādā konstatējami noziedzīgie nodarījumi, kādā noskaidrojamas tos izdarījušās personas, kā arī kārtību, kādā piemērojams sods. No otras puses, noziedzīgu nodarījumu atklāšana, vainīgo noskaidrošana un lietu iztiesāšanas kārtība kriminālprocesuālajās normās ir reglamentēta tādējādi, lai, cik vien iespējams, garantētu gan aizdomās turēto, apsūdzēto un tiesājamo, gan cietušo un liecinieku, gan arī pārējo personu tiesību un likumisko interešu ievērošanu. Nevienam nevar atzīt par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā un sodīt, kamēr viņa vaina nav pierādīta likumā noteiktajā kārtībā un atzīta ar likumīgā spēkā stājušos tiesas spriedumu.

Ņemot vērā to, ka kriminālprocess ir īpašs process, nevar piekrist iesniedzējas izteiktajam viedoklim, ka par aizstāvi kriminālprocesā var būt jebkura persona. Satversmes tiesa piekrīt Saeimas atbildes rakstā izteiktajam

viedoklim, ka par aizstāvjiem kriminālprocesā ir aicināmi tikai kvalificēti juristi, jo aizstāvis var sekmīgi pildīt savu uzdevumu vienīgi tad, ja viņam ir pietiekamas juridiskās zināšanas. Pašreiz likumdevējs šo personu loku ir ierobežojis, nosakot, ka par aizstāvi krimināllietā var būt tikai zvērināts advokāts.

Satversmes tiesa atzīst, ka tiesības uz taisnīgu tiesu nav absolūtas un var tikt ierobežotas. Satversmes tiesa vairākos spriedumos (*sk., piemēram, 2003.gada 27.jūnija spriedumu lietā Nr.2003-03-01, 2003.gada 27.jūnija spriedumu lietā Nr.2003-04-01, 2003.gada 23.aprīļa spriedumu lietā Nr.2002-20-0103, 2002.gada 26.novembra spriedumu lietā Nr.2002-09-01*) atzinusi, ka zināmos apstākļos valstij ir tiesības ierobežot Satversmē garantētās tiesības uz taisnīgu tiesu. Pamattiesības var ierobežot tikai Satversmē noteiktajos gadījumos, kad to prasa svarīgu sabiedrības interešu aizsardzība un ja tiek ievērots samērīguma princips. Tādējādi tiesai jāizvērtē, vai tiesību uz taisnīgu tiesu ierobežojums atbilst šādām prasībām:

- a) vai tas ir noteikts ar likumu;
- b) vai tas atbilst leģitīmam mērķim, kuru valsts vēlas sasniegt, nosakot šo ierobežojumu;
- c) vai nepastāv citi personu mazāk ierobežojoši līdzekļi;
- d) vai tas atbilst samērīguma principam.

3. Tā kā apstrīdētā norma, kurā ietverts Satversmes 92.pantā paredzēto pamattiesību ierobežojums, ir noteikta ar Saeimas pieņemtu likumu, kurš izsludināts atbilstoši likumā noteiktajai kārtībai un ir spēkā, Satversmes tiesa uzskata – nav šaubu par to, ka šis ierobežojums ir noteikts ar likumu.

4. Likumdevēja mērķis, pieņemot apstrīdēto normu, bija nodrošināt visām personām kriminālprocesā savlaicīgu, pieejamu un kvalitatīvu aizstāvību. Šis mērķis vēlāk tika iekļauts arī Advokatūras likumā. Tiesa piekrīt, ka šis mērķis ir leģitīms, taču ir jāizvērtē, vai apstrīdētā norma šo mērķi sasniedz.

Modelis, atbilstoši kuram par aizstāvjiem kriminālprocesā var būt advokāti, ir visplašāk izplatītais, un tas ietverts arī apstrīdētajā normā. Taču tiesību norma „... nav izprotama ārpus tās funkcionēšanas, kura norit tiesību jābūtības saskarsmē ar esamību...” (*Meļķis E. Tiesību normu iztulkošana. 2.pārstrādātais izdevums. Rīga, Latvijas Universitāte, 2000, 34.lpp.*). Tāpēc, lai noskaidrotu, vai ar apstrīdēto normu tiek sasniegts likumdevēja noteiktais mērķis, ir nepieciešams analizēt apstrīdētās normas darbību praksē. Tas savukārt ir izdarāms, izvērtējot Advokatūras likumā noteikto juridiskās aizstāvības institūtu, kura mērķis citastarp ir arī nodrošināt visām personām kriminālprocesā savlaicīgu, pieejamu un kvalitatīvu aizstāvību.

Zvērinātu advokātu darbību Latvijā noteic Advokatūras likums. Šis likums regulē advokātu (zvērinātu advokātu un zvērinātu advokātu palīgu) profesionālo un korporatīvo darbību. Likumā ir noteikta arī procedūra kļūšanai par zvērinātu advokātu. Pirmām kārtām personai jāatbilst likuma 14.panta prasībām, jāvēršas Zvērinātu advokātu padomē ar iesniegumu, kuram pievienotas atsauksmes par šīs personas profesionālo darbību un morālajām īpašībām. Personai ir jānokārto advokāta eksāmens, pēc kura Zvērinātu advokātu padome izlemj, vai uzņemt šo personu par zvērinātu advokātu vai arī tās iesniegumu noraidīt. Advokāta eksāmenu nosaka Zvērinātu advokātu padome, kas pati to arī pieņem. Saskaņā ar likuma 43.pantu lēmums, ar kuru iesniegums par uzņemšanu zvērinātu advokātu skaitā noraidīts neformālu iemeslu dēļ, nav pārsūdzams, taču no panta satura nav skaidrs, ko var uzskatīt par neformāliem iemesliem. Ja persona tiek uzņemta par zvērinātu advokātu, par to tiek paziņots Augstākās tiesas priekšsēdētājam, kurš pieņem jaunuzņemtā advokāta zvērestu. Likums noteic arī zvērinātu advokātu tiesības, pienākumus un atbildību, zvērinātu advokātu palīgu uzņemšanas procedūru, viņu tiesības un pienākumus, kā arī zvērinātu advokātu palīgu sagatavošanu, uzraudzību un atbildību. Saskaņā ar likuma 85.pantu zvērinātam advokātam nevar būt vairāk par vienu palīgu.

Visi Latvijā praktizējošie advokāti ir apvienoti vienā Latvijas Zvērinātu advokātu kolēģijā. Kolēģijas pārvaldes, uzraudzības un izpildu institūcija ir

Latvijas Zvērinātu advokātu padome, kuras tiesības un pienākumi noteikti likuma 34.pantā. Zvērinātu advokātu padomes sastāvā ir 9 locekļi, kurus ievēlē uz 3 gadiem. Zvērinātu advokātu padomei ir tiesības izlemt daudzus jautājumus, arī noteikt eksāmenu kļūšanai par zvērinātu advokātu un organizēt šā eksāmena norisi un izvērtēšanu. Taču pat pēc eksāmena sekmīgas nokārtošanas padomei ir dotas pilnvaras izlemt – uzņemt personu par zvērinātu advokātu vai zvērināta advokāta palīgu vai ne. Padome izlemj arī jautājumus par zvērinātu advokātu disciplinārsodiem, nosaka zvērinātu advokātu skaitu, kāds vajadzīgs, lai tiesu un pirmstiesas izmeklēšanas iestāžu atrašanās vietās būtu pieejama pietiekama juridiskā palīdzība, nosaka, pie kuras apgabaltiesas zvērināti advokāti darbosies, kā arī pārzina visas Latvijas Zvērinātu advokātu kolēģijas organizatoriskās lietas u.c. Var secināt, ka Zvērinātu advokātu padomei ir piešķirtas lielas izvēles tiesības un plašas pilnvaras, lemjot par minētajiem jautājumiem.

Pašreiz Latvijā ir 599 praktizējoši zvērināti advokāti un 91 zvērināta advokāta palīgs (*sk. lietas materiālus 219.lpp.*). Ņemot vērā Zvērinātu advokātu padomes sniegtos datus, pēdējo piecu gadu laikā zvērinātu advokātu skaits ir pieaudzis no 525 zvērinātiem advokātiem 1999.gadā līdz 599 zvērinātiem advokātiem 2003.gadā, kad iedzīvotāju skaits valstī ir 2,33 miljoni. Salīdzinājumam – 1940.gadā Latvijā praktizēja 273 zvērināti advokāti, 113 zvērinātu advokātu palīgi un 78 privātdavokāti, bet iedzīvotāju skaits tad bija 1,88 miljoni (*sk.: Valsts un tiesību vēsture jēdzienos un terminos. Sast. P.Valters. Rīga, Divergens, 2001, 152.lpp.*).

Saskaņā ar Advokatūras likuma 45.pantu zvērināti advokāti darbojas pie apgabaltiesām. Pēc Zvērinātu advokātu padomes sniegtajām ziņām var secināt, ka advokātu sadalījums pa apgabaltiesām ir šāds: pie Rīgas apgabaltiesas darbojas apmēram 460 zvērināti advokāti, no kuriem 417 advokātiem par prakses vietu ir noteikta Rīgas pilsēta, pie Kurzemes apgabaltiesas darbojas 43 zvērināti advokāti, pie Latgales apgabaltiesas – 26 zvērināti advokāti, pie Vidzemes apgabaltiesas – 31 zvērināts advokāts, bet pie Zemgales apgabaltiesas – 36 zvērināti advokāti. Turklāt visi zvērinātu advokātu palīgi

darbojas tikai pie Rīgas apgabaltiesas, izņemot vienu, kurš darbojas pie Latgales apgabaltiesas. Pie pārējām apgabaltiesām nedarbojas neviens zvērināta advokāta palīgs.

Prakse liecina, ka izskatāmo lietu skaitam visu instanču tiesās ir tendence pieaugt. Tā, pēc Tieslietu ministrijas sniegtajām ziņām, rajonu (pilsētu) tiesās pēdējo piecu gadu laikā izskatītas vidēji 10,517 lietas, savukārt apgabaltiesās 1999.gadā tika izskatītas 2025 lietas, bet 2002.gadā – 2692 lietas (*sk. lietas materiālus 203.lpp.*). Augstākās tiesas krimināllietu tiesu palātā apelācijas kārtībā 1998.gadā tika izskatītas 368 krimināllietas, bet 2002.gadā – 877 krimināllietas (*sk. lietas materiālus 217.lpp.*). Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamentā 1996.gadā tika izskatītas 327 krimināllietas, savukārt 2002.gadā – 638 krimināllietas (*sk. lietas materiālus 212.lpp.*).

Analizējot apstrīdētās normas īstenošanu praksē, jāņem vērā, ka apstrīdētā norma ir saglabājusies no padomju tiesību sistēmas. Sākotnēji, 1961.gadā, norma bija izteikta šādā redakcijā – par aizstāvjiem krimināllietā var būt advokāti, kā arī arodorganizāciju un citu sabiedrisko organizāciju pārstāvji. Vēlāk, 1990.gada 12.janvārī, ar LPSR Augstākās padomes pieņemto likumu šī norma tika grozīta, nosakot, ka par aizstāvjiem krimināllietā var būt tikai advokāti. Jāņem vērā arī tādi argumenti kā tiesiskā regulējuma paplašināšanās pēc neatkarības atjaunošanas un tiesiskā regulējuma sarežģītība, jo nacionālajā tiesību sistēmā iekļauta virkne starptautisko tiesību normu. Bez tam notiek arī nacionālās tiesību sistēmas saskaņošana ar Eiropas Savienības normām. Būtiskas pārmaiņas notikušas arī augstākās izglītības jomā. 1993.gadā, kad tika pieņemts Advokatūras likums, augstāko juridisko izglītību bija iespējams iegūt tikai Latvijas Universitātē, turpretim pašreiz augstāko juridisko izglītību ir iespējams iegūt vairākās augstākajās mācību iestādēs.

Satversmes tiesas uzdevums nav analizēt advokātu skaita pieauguma tendences, advokātu un to palīgu sadalījumu pa reģioniem, visu vienādas kvalifikācijas juristu iespējas kļūt par zvērinātiem advokātiem, kā arī zvērinātu advokātu sniegtās juridiskās palīdzības kvalitāti. Tomēr, ņemot vērā lietas faktiskos materiālus, atbildes uz jautājumiem, kas saņemtas no apgabaltiesām,

Augstākās tiesas, Zvērinātu advokātu padomes, Ģenerālprokuratūras, augstskolu juridiskās prakses un palīdzības centriem, Valsts cilvēktiesību biroja, Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centra, Cilvēktiesību institūta u.c., kā arī advokatūras un citu juristu profesionālo organizāciju tiesisko regulējumu citās valstīs un starptautiskos standartus šajā jomā, Satversmes tiesai ir šaubas, vai ar pašreizējo tiesisko regulējumu advokatūras jomā ir iespējams nodrošināt visām personām kriminālprocesā savlaicīgu, pieejamu un kvalitatīvu aizstāvību un tādējādi sasniegt apstrīdētās normas mērķi – garantēt tiesības uz taisnīgu tiesu.

Nepietiekamais advokātu skaita pieaugums, viņu nevienmērīgais sadalījums pa reģioniem, tas, ka Zvērinātu advokātu kolēģija ir vienīgā advokātu profesionālā organizācija Latvijā un Zvērinātu advokātu padomei ir dota liela rīcības brīvība un plašas tiesības, tostarp noteikt zvērinātu advokātu skaitu un kārtību, kādā var kļūt par zvērinātu advokātu vai zvērināta advokāta palīgu, lemt par zvērinātu advokātu ētikas un citiem pārkāpumiem, efektīva kontroles mehānisma trūkums, kā arī tas, ka lēmumu par uzņemšanu zvērinātu advokātu skaitā nav iespējams pārsūdzēt neatkarīgā institūcijā, var mākslīgi radīt kvalitatīvu juridisko pakalpojumu deficītu un šo pakalpojumu sadārdzināšanos. Tas savukārt var novest pie Satversmes 92.pantā garantēto pamattiesību pārkāpuma. Svarīgi ir arī tas, lai aizstāvība kriminālprocesā būtu efektīva, nevis tikai formāla.

Tādējādi, lai gan apstrīdētajai normai ir leģitīms mērķis, praksē tas netiek sasniegts, jo zvērinātu advokātu profesionālā organizācija pašlaik nevar pilnā mērā garantēt tiesību uz taisnīgu tiesu efektīvu realizāciju.

5. Ir jāizvērtē, vai leģitīmo mērķi, kādu likumdevējs noteicis, atļaujot juridisko palīdzību kriminālprocesā sniegt tikai tiem juristiem, kuri ir Zvērinātu advokātu kolēģijas locekļi, nevar sasniegt ar personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Viens no šādiem līdzekļiem varētu būt to kvalificēto praktizējošo juristu loka paplašināšana, kuri būtu tiesīgi darboties par aizstāvjiem kriminālprocesā.

Jautājums par kvalificētu praktizējošo juristu loka paplašināšanu ir saistīts ar praktizējošo juristu kvalifikācijas standartiem. Pašreiz ir spēkā likums „Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu”, kura mērķis ir nodrošināt profesionālās darbības atbilstību noteiktām kvalitātes prasībām un kritērijiem, kā arī noteikt atsevišķas sabiedriski nozīmīgas profesijas, izvirzot attiecībā uz tām paaugstinātas prasības, un tādējādi aizsargājot šīs profesijas pret nekvalificētu personu iesaistīšanos tajās. Likuma 30.pants noteic reglamentētās juristu profesijas – zvērināti notāri, zvērināta notāra kandidāti un advokāti. Taču šī norma ir formāla un ir acīmredzams, ka šis regulējums ir nepietiekams. Satversmes tiesa uzskata, ka likumā jābūt noteiktiem skaidriem kvalifikācijas kritērijiem un nepieciešams plašāks tiesiskais regulējums, kas noteiktu atbilstošus standartus. Skaidru un noteiktu kvalifikācijas standartu ieviešana būtu viens no priekšnosacījumiem kvalificētu praktizējošo juristu (arī advokātu) skaita pieaugumam.

Kvalifikācijas standartu izstrādē būtu jābalstās uz Eiropas Padomes rekomendācijām, kurās noteikti juristu darbības principi, kas ir vienoti visās Eiropas Padomes dalībvalstīs. Eiropas Padomes Ministru Komiteja 2000.gada 25.oktobrī ir pieņēmusi rekomendāciju Rec(2000)21 „Par brīvību darboties jurista profesijā” (On the Freedom of Exercise of the Profession of Lawyer), kā arī tās Paskaidrojošo memorandu (Explanatory Memorandum). Jurists minētās rekomendācijas izpratnē ir kvalificēta persona, kurai saskaņā ar valsts likumdošanas aktiem ir tiesības uzstāties kā aizstāvim un darboties sava klienta interesēs, praktizēt, piedalīties tiesas sēdēs vai sniegt juridiskus padomus un pārstāvēt savus klientus juridiskos jautājumos. Rekomendācijā ir noteikti šādi juristu darbības pamatprincipi:

1) jāveic viss nepieciešamais, lai respektētu, aizsargātu un veicinātu **brīvību darboties** jurista profesijā bez jebkādas diskriminācijas un bez nevajadzīgas publisko iestāžu iejaukšanās, īpaši ņemot vērā attiecīgos noteikumus, kas ietverti Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā;

2) lēmumi par atļauju praktizēt kā juristam vai par uzņemšanu jurista profesijā ir jāpieņem neatkarīgai institūcijai. Šiem lēmumiem, vienalga, vai tos ir vai nav pieņēmusi neatkarīga institūcija, jābūt **pārsūdzamiem** neatkarīgā un objektīvā tiesā;

3) ir jāveic viss nepieciešamais, lai nodrošinātu augstu juridiskās izglītības līmeni un morālos **standartus** kā priekšnoteikumu kļūšanai par jurista profesijas pārstāvi, kā arī jānodrošina nepārtraukta juristu tālākā apmācība;

4) advokātu organizācijām un **citām profesionālajām organizācijām** ir jāpieņem profesionālie standarti un ētikas kodeksi, kā arī jānodrošina, lai juristi būtu spiesti rīkoties neatkarīgi, rūpīgi un godīgi, aizstāvot savu klientu tiesības un intereses;

5) jāveic viss nepieciešamais, lai **nodrošinātu visām personām** efektīvu pieeju juridiskajiem pakalpojumiem, kurus sniedz neatkarīgi juristi;

6) juristiem ir jāļauj un viņi jābudina veidot **vietējas, nacionālas un starptautiskas profesionālās asociācijas** un apvienoties šādās asociācijās, kuru uzdevums būtu atsevišķi vai visām kopā paaugstināt juristu profesionālos standartus un nodrošināt juristu neatkarību un intereses.

Līdzīgi principi, tikai kriminālprocesa jomā, bija noteikti jau agrāk – ANO Pamatprincipos par advokātu lomu, kas pieņemti 1990.gadā Havanā, Kubā, ANO 8.kongresā par noziedzības novēršanu un apiešanos ar likumpārkāpējiem (Basic Principles on the Role of Lawyers, adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, Cuba, 27 August to 7 September 1990). Būtiski atzīmēt, ka šie principi attiecas arī uz tām personām, kuras veic advokāta funkcijas, nebūdamas formāli advokāta statusā.

Kvalificētu praktizējošo juristu (arī advokātu) skaitu varētu palielināt arī ņemot vērā vēsturisko pieredzi. Proti, Latvijā pirms 1940.gada bija gan zvērināti advokāti, gan privātdadvokāti, kuri neietilpa zvērinātu advokātu kolēģijas sastāvā. Vērā ņemama ir arī citu valstu pieredze, ja tajā tiek izmantoti citi personas tiesības uz taisnīgu tiesu mazāk ierobežojoši līdzekļi. Piemēram,

netiek ierobežots advokātu skaits. Dažās valstīs par aizstāvjiem krimināllietās var būt ne tikai advokāti, bet arī, piemēram, augstskolu profesori (Vācijā, Francijā), praktizējoši juristi (Somijā). Apsverams būtu jautājums par vairāku advokātu kolēģiju veidošanu, piemēram, pie apgabaltiesām, vai arī par vairāku profesionālo praktizējošu juristu organizāciju veidošanu. Šai sakarā varētu apsvērt arī praktizējošo juristu licencēšanas jautājumu.

Lai pilnīgāk garantētu personas tiesības uz taisnīgu tiesu un vienlaikus paplašinātu kvalificētu juridisko pakalpojumu sniedzēju loku, viens no līdzekļiem pēc augstākās juridiskās izglītības iegūšanas varētu būt vienota un neatkarīga prakses eksāmena ieviešana Latvijā. Tas nodrošinātu skaidru, pārskatāmu un kontrolējamu praktizējošo juristu sagatavošanu, tādējādi šis process būtu ne tikai taisnīgi un objektīvi noregulēts, bet arī praksē īstenots taisnīgā un objektīvā formā.

Tādējādi tiesības uz taisnīgu tiesu var ierobežot, taču tas ir izdarāms ar personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

Tādēļ likumdevēja noteiktie ierobežojumi nav samērīgi, jo visām personām kriminālprocesā netiek nodrošināta efektīva aizstāvība un līdz ar to apstrīdētā norma neļauj pilnībā izmantot tiesības uz taisnīgu tiesu. Kā Satversmes tiesa norādījusi vienā no saviem spriedumiem, tiesiskā valstī tiesības ne tikai jādeklarē, bet arī ir jānodrošina to praktiskā īstenošana (*sk. Satversmes tiesas 2003.gada 27.jūnija spriedumu lietā Nr.2003-04-01*).

Tātad apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums nav samērīgs, jo labums, ko iegūst sabiedrība, nav lielāks par indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu.

6. Likumdevējam, izlemjot jautājumu par savlaicīgas, pieejamas un kvalitatīvas juridiskās palīdzības nodrošināšanu dažādos procesa veidos, arī kriminālprocesā, jāņem vērā Eiropas Savienības prasības. Tas nepieciešams, lai pēc jauno dalībvalstu iestāšanās būtu nodrošināta Eiropas Savienības tiesību sistēmas efektīva īstenošana.

Kad Latvija kļūs par pilntiesīgu Eiropas Savienības dalībvalsti, uz to pilnā mērā tiks attiecināta viena no Eiropas Savienības brīvībām – brīva personu un pakalpojumu kustība. Līdz ar to arī Latvijas advokāti un citi praktizējošie juristi varēs konkurēt Eiropas Savienības pakalpojumu tirgū. Šo jomu reglamentē vairāki Eiropas Savienības sekundārie tiesību akti, no kuriem svarīgākās ir divas direktīvas. Viena ir direktīva 77/249/EEC „Par brīvu juridisko pakalpojumu kustību” (Council Directive 77/249/EEC of 22 March 1977 to facilitate the effective exercise by lawyers of freedom to provide services), kas regulē juridisko pakalpojumu sniegšanu citā Eiropas Savienības dalībvalstī īslaicīgā laika periodā. Otra ir direktīva 98/5/EC „Par jurista pastāvīgu profesionālo darbību citā dalībvalstī, nevis tajā, kurā iegūta kvalifikācija” (Directive 98/5/EC of the European Parliament and of the Council of 16 February 1998 to facilitate practice of the profession of lawyer on a permanent basis in a Member State other than that in which the qualification was obtained). Pirmā direktīva attiecas tikai uz juridisko pakalpojumu sniegšanu, turpretī otra – uz nodibināšanas tiesībām un brīvu darbinieku kustību.

Pēc iestāšanās Eiropas Savienībā, Latvijas advokātiem pavērsies plašs darba lauks. Viņiem būs iespēja ne tikai tikt nodarbinātiem publiskās institūcijās vai privātos uzņēmumos, bet arī praktizēt citās Eiropas Savienības dalībvalstīs. Tātad valstī jābūt tādām tiesiskajam regulējumam, lai Latvijas advokāti un praktizējošie juristi varētu uz līdztiesības principa pamatiem sniegt juridiskos pakalpojumus citās Eiropas Savienības dalībvalstīs un lai Latvijas tiesiskais regulējums šai jomā neatšķirtos no citām Eiropas Savienības dalībvalstīm. Pretējā gadījumā var rasties nevienlīdzība un konkurences deformācija, kas savukārt var kļūt par šķērsli brīvas personu kustības īstenošanai. Ekonomiskās un profesionālās prasības ir tādas, ka juristiem jāsniedz juridiskie pakalpojumi visā Eiropas Savienībā un jāveido dažādas profesionālo asociāciju formas, kurās var apvienoties gan vienas, gan vairāku dalībvalstu juristi.

Jāņem vērā arī tas, ka Latvijas Republika sarunu pozīcijas 2.sadaļā „Brīva personu kustība” ir apņēmusies atzīt un pilnībā ieviest *acquis communautaire* brīvas personu kustības jomā. Lai saskaņotu Latvijas likumdošanu ar Eiropas Savienības prasībām attiecībā uz advokātiem, Latvija sarunu pozīcijā pauda apņēmību izstrādāt likumu „Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu”. Šis likums Saeimā ir pieņemts 2001.gada 20.jūnijā un stājies spēkā tā paša gada 20.jūlijā. Taču no abām minētajām direktīvām izrietošo saistību būtība likumā ir ietverta, iestrādājot tajā tikai atsevišķas minēto direktīvu prasības. Tas savukārt var būtiski apgrūtināt direktīvās izvirzīto mērķu sasniegšanu. Turklāt Latvija līdz 2001.gada beigām bija apņēmusies izstrādāt arī likumu „Grozījumi Latvijas Republikas Advokatūras likumā” un Ministru kabineta noteikumus „Prasības Latvijā praktizējošo Eiropas Savienības dalībvalstu advokātu profesionālajai kvalifikācijai un viņu profesionālās prakses noteikumi”. Taču tikai nesen Saeimā otrajā lasījumā ir izskatīti grozījumi Advokatūras likumā, kur iestrādātas Eiropas Savienības direktīvu prasības.

Tādējādi Latvijai ir nepieciešams steidzami grozīt tiesību uz juridisko palīdzību tiesisko regulējumu tādā veidā, lai tas atbilstu Eiropas Savienības prasībām.

Līdz ar to apstrīdētā norma praksē nenodrošina Satversmes 92.pantā garantētās personas tiesības uz savlaicīgu, kvalitatīvu un pieejamu juridisko palīdzību kriminālprocesā un negarantē personas tiesību uz taisnīgu tiesu efektīvu realizāciju.

7. Tā kā apstrīdētā norma ir pretrunā ar vienu no Satversmes pantiem – 92.pantu, nav nepieciešams tālāk izvērtēt tās atbilstību Satversmes 89.pantam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32.pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

atzīt Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 96.panta otrās daļas pirmo teikumu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam un spēkā neesošu no 2004.gada 1.marta, ja likumdevējs negrozīs advokātu darbības tiesisko regulējumu, lai tas atbilstu Eiropas Savienības un Eiropas Padomes standartiem un pilnā apjomā garantētu tiesības uz taisnīgu tiesu.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Endziņš